

TÜRKİYE İLE KAZAKİSTAN'DAKİ TARİHİ ŞEHİRCİLİK MESELELERİNİN TARİH YAZIMI AÇISINDAN İNCELENMESİ

Abdolvahap KARA*

Gülmira SAMETOVA*

ÖZET

Bu makalede Türkiye ile Kazakistan'daki şehirciliğin gelişmesi bilimsel açıdan incelenmiştir. Makale yazarlarının amacı Türk ve Kazak araştırmacılarının tarihi şehircilikle ilgili farklı bilgiler içeren eserlerini incelemektir. Araştırmacılar bu konuyla ilgili kaynakları hem bitaraf olarak hem kapsamlı bir şekilde analiz etmeye çalışmıştır. Türkiye ile Kazakistan'ın şehirleri tarihinin tarih yazımı, bilimsel kaynaklar teorik açıdan analiz edilerek sunulmuştur. Anadolu ve Kazakistan'ın şehirleri tarihinin araştırılmasının meseleleri günümüzdeki tarihi şehircilik konseptlere dayanarak belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Kazakistan, tarihi şehircilik, tarih yazımı, şehir, araştırma.

HİSTORİOGRAFİCAL ANALYSIS OF THE PROBLEM OF HİSTORICAL URBAN STUDIES IN TURKEY AND KAZAKHSTAN

ABSTRACT

The article is devoted to the historiographical review of the development of scientific school of urban history of Turkey and Kazakhstan. The purpose of the article is to analyze the works of Turkish and Kazakh authors, where various information about historical urbanistics is given. As a research task, the authors defined an attempt to objectively and comprehensively analyze sources on this issue. Historiography of the history of the cities of Turkey and Kazakhstan are presented based on theoretical analysis of scientific literature. The main problems in the study of the history of the cities of Anatolia and Kazakhstan in the context of modern history-regional concepts are identified.

Key Words: Turkey, Kazakhstan, historical urban studies, historiography, town, research.

Giriş

Şehirler tarihini araştırmanın Kazakistan'da hem de Türkiye'de uzun yıllar süresinde ortaya çıkan geleneği ve kendine has özellikleri vardır. Bu meseleler devletlerdeki yaşam özelliklerine bunun yanı sıra şehirlerin oluşumuna, onların tarihi ve sosyal gelişmesine bağlıdır.

---

* Prof. Dr. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul, abdulvahap.kara@msgsu.edu.tr

* L.Gumilev Avrasya Milli Üniversitesi, Doktora öğrencisi, Astana. Sametova_Gulmira@mail.ru

Kazakistan ve Türkiye’deki tarihi şehirciliğin gelişme sürecinin birkaç aşamadan oluştuğunu belirtebiliriz. Bu oluşmanın ilk etabına ait çalışmalar XX. yüzyılın 20-30 senelerinde ortaya çıkmıştır. Bu etabın özelliği rehberlik görev taşıyan kitapların yayınlanmasıdır.

Kazakistan’da hem Türkiye’de şehirler tarihinin bilimsel araştırılması ve planlanması XX. yüzyılın 50-60 senelerinde başlatılmıştır. Aynı zamanda Kazakistan ve Türkiye’deki tarihi şehirciliğe yön veren çalışmaların temeli atılmıştır. Kazakistan’da tarihi şehircilik alanında Kazakistan’ın Güney bölgesindeki Eski ve Orta Çağ şehirleri araştırılmıştır. Türkiye’de ise tarihi şehircilik alanındaki çalışmalarda Anadolu Selçuklu devleti dönemindeki Anadolu şehirlerinin tarihi ele alınmıştır.

Değerlendirme

Türkiye’deki tarihi şehirciliğin tarih yazımında Selçuklu Dönemi’ne ilgili araştırmaların yeri ayrıdır. Bu dönem Türkiye tarihinde Türklerin eski zamanlardaki yerleşimi olarak kaydedilmiştir. Selçuklu Devleti’nin Anadolu sahasındaki tarihi şehirlerinin meseleleri Osman Ergin’in (Osman Ergin, 1936: 159) ve Koray Özcan’ın (Koray Özcan, 2010: 193-220) araştırmalarında incelenmiştir. Bu araştırmacıların çalışmalarındaki amaç Bizans döneminin kentsel kültür miraslarına uygun olarak restore edilmiş şehirler ile Anadolu’nun yeni yapılmış şehirlerinin düzenlenme özelliklerinin tanımlanmasıdır. Koray Özcan’ın araştırmaları Türkiye tarihi şehirciliğinin gelişmesine katkı sağlayarak bu alandaki çalışmaları önemli noktaya getirmiştir. Bunun yanı sıra şehirlerin tarihini incelemedeki metodolojik yöntemleri ortaya çıkarmıştır. Bu araştırma Selçuklu Dönemine ait yazılı kaynaklardan, arkeolojik eserlerden ve arkeolojik miraslardan alınmış veriler, planlar ve şemaları redakte etme ve karşılaştırma metodu ile yapılmıştır.

«Anadolu-Türk Kent Tarihinden Bir Kesit: Selçuklu Döneminde Anadolu-Türk Kent Model(ler)i» makalesinde (Koray Özcan, 2006: 21-61) Koray Özcan, belli bir döneme ait olan orijinal tarihi kaynaklara, mimari yapıtların kalıntılara ve arkeolojik buluntulara dayanarak elde edilen sonuçları Selçuklu Dönemi şehirlerinin haritaları ile planlarına aktaran yeni yöntem oluşturmuştur.

Koray Özcan’ın araştırmaları orijinal tarihi ve el yazma kaynaklarını, etnografik ve arkeolojik verasetleri incelemeye ve bu verileri haritalar ile planlara yerleştirmeye yönelik bir çalışmadır. Mesela, onun *Orta Asya Türk Kent Modelleri Üzerine Bir*

Tipoloji Denemesi (VIII. Yüzyıldan XIII. yüzyıla kadar) (Koray Özcan, 2005: 251-265) başlıklı makalesinde şehir modellerinin fonksiyonel özellikleri incelenmiştir. Bu araştırmada Türk şehirlerinin mekânsal biçimi Orta Asya'nın gelenekleri ve coğrafik koşullarına dayandığıyla ilgili varsayım ortaya konulmuştur.

Türkiye şehirlerinin araştırılmasında ki bilimsel istikametın oluşmasına XX. yüzyılın 60'lı yıllarında Halil İncık (Halil İncık, 1947: 693-708; 1960: 45-101; Halil İncık, Bülent Ari, 2005: 27-56) önemli katkı sağlamıştır. Halil İncık'ın şehirler tarihini inceleyen araştırmalarında bölgesellik prensip öne çıkmıştır. Araştırmacı kendi eserlerinde tarihi şehirciliğin temel yönlerini belirtmiştir. Halil İncık, şehirler tarihine ilgili esas kaynaklardan biri olan *Osmanlı Şer'iyye Sicilleri'ni* incelemiştir. Halil İncık, arşiv verilerini analiz ederek İstanbul ve Bursa'nın tarihlerine ilgili birkaç makale yayınlamıştır (İncık, 1947; İncık, 1960).

Şehirlerin tarihi meselelerini onların geçmişine göz atarak, yani tarihi retrospektif açısından inceleyen eserler içerisinde Suraiya Faroqi (Suraiya Faroqi, 2000: 463) ve Mehmet Öz'ün (Mehmet Öz, 2006: 57-88) Osmanlı Dönemi şehirlerinin tarihi ile ilgili araştırmalarının yeri ayrıdır. Suraiya Faroqi'nin araştırmalarında metodolojik sorular ele alınmıştır. Bunların yanı sıra şehirlerin ortaya çıkışı ve inkişafı, şehir mimarisinin özellikleri, şehirlilerin günlük hayatı gibi meseleler de yer almaktadır. Araştırmacı ticaretin gelişmesi ve şehirdeki kültürün durumunu da incelemiştir.

Bunlarla birlikte Türk mimarı, mimarlık ve sanat tarihçisi Prof. Dr. Doğan Kuban (Doğan Kuban, 1968:54-55) bilimsel çalışmalarında Anadolu şehirlerinin gelişmesini tarihi retrospektif açısından anlatmaktadır. Araştırmacı şehirlerin gelişmesine önemli katkı sağlayan olgu ve olaylara ayrı yer vermiştir.

Kazak bilim adamı, arkeolog A.H. Margulan, Kazakistan'da Eski ve Orta Çağdaki şehirler tarihini araştıran çalışmaların temelini atmıştır (Margulan, 1950: 122). A. Margulan, kendi araştırmalarında Kazakistan'daki şehir yerleşiminin kendine ait özellikleri olduğunu belirtmiştir. Bu özellikler göçebe hayat ile hayvancılığın tarımcılıkla sırayla değişmesidir.

İlk orta çağda Kazakistan'ın Güney bölgesindeki kentleşmenin hızla gelişmesi hakkında S.P. Tolstov yazmıştır. Araştırmacı, Orta Asya'daki şehirlerin oluşmasında hayvancılık ile göçebeliliğin büyük önemi olduğunu vurgulayarak hayvancılıkla

uğraşmaya uygun göçebelik ile yerleşik hayatın bir birine bağlı olduğunu belirtmiştir (Tolstov, 1948: 440).

Orta Çağ dönemi Kazakistan'daki kentleşme süreçleri Kazakistanlı arkeologlar tarafından incelenmiştir. Bu konuda K.A. Akişev, L.B. Erzakoviç (Akişev, Baypakov, Erzakoviç, 1987: 256), K.M. Baypakov (Baypakov, 1986; 1968: 21-25; 1998: 216), B.E. Kömekov (Kömekov, 1972; 2004: 102-107) ve E. Smagulov (Smagulov, 1998: 232) gibi bilim adamları önemli katkılarda bulunmuşlardır. Bu bilim adamlarının araştırmalarında Kazakistan şehirlerinin Büyük İpek Yolu'ndaki önemi ve uluslararası münasebetlerdeki rolü kanıtlanmıştır. Bununla birlikte ilk yerleşimler ile Geç Orta Çağ şehirleri arasındaki bağlantı ile veraset meseleleri çalışılmıştır, şehirlerin gelişmesi bölgesel tarih içeriğinde ele alınmıştır. Kazakistan'ın tarihi şehirciliği alanında yapılan temel çalışmalar Orta Çağ'a ait şehirlerle ilgilidir ve bu çalışmalar önemli veriler ve kaynaklar esasında yapılmıştır.

Kazak bilim adamı arkeolog K.M. Baypakov, Orta Çağ dönemi Yedisu bölgesindeki kentleşme süreçlerini araştırarak bu bölgeye ait özellikleri belirtmiştir. Araştırmacının fikrine göre "Kazakistan'da şehir, sadece köyün karşısı değildir, bunun yanı sıra şehir, köyle birlikte bozkırın karşısı olarak ortaya çıkmıştır. Bozkırdaki göçebe hayatla karşılaştığımızda şehir ile köy, yerleşik hayata has işlevleri merkezleştiren mekan olarak ortaya çıkmıştır" (Baypakov, 1998: 23). Yine bir Kazakistanlı bilim adamı tarihçi B.E. Kömekov, tartışmaya açık konuların biri, göçebelerin kentleşmesi meselelerini araştırma sonucunda Kimeklerin kendi şehirlerinin olduğuna dair birçok kanıtı ortaya koymuştur (Kömekov, 1972). Kömekov'un verilerine göre IX-XII. yüzyıllardaki birbirinden farklı kaynaklarda göçebe Kimeklerin şehir medeniyetini benimsedikleri kaydedilmiştir.

Ön Türklerin şehircilik medeniyetinin kökleriyle ilgili problemleri Ş.S. Kamoliddin araştırmıştır (Kamoliddin, 2004: 354-373). Araştırmacı, göçebe halklarda şehircilik medeniyetinin olmadığını ve Türklerin şehir hayatı ile tarım kültüründe olumsuz bir etki bıraktığını savunan bazı bilim adamlarının bakış açılarını reddederek Türklerde şehircilik geleneklerinin kökleri Hunlar ve daha önceki kavimlerden geldiğini kanıtlamıştır. Araştırmacı tarafından Ön Türklerin Orta Asya'daki en eski şehirler uygarlığının gelişmesine katkı sağladıklarına ilgili fikir de ortaya konmuştur.

Avrasya bozkırlarında yaşamış olan göçebelere şehirlerinin oluşması ve onların özellikleriyle ilgili meseleler Amerikalı profesör antropolog A.M. Hazanov (Hazanov, 2004: 318-330) ile Fransız bilim adamı J. Legran'ın (Legran, 2004: 331-336) araştırmalarında yer almıştır. A. Hazanov'un fikrine göre yerleşik hayat sürdüren toplumlar gibi göçebelere de şehirlerin ortaya çıkışı ve gelişmesi devlete bağlıdır. Kendine has özellikler nedeniyle ve yaşam gereksinimlerini temin edememek sebebiyle göçebelere ekonominin tarım ve el sanatları ürünlerine ihtiyaç duyması doğal bir durumdur. Bu ürünlerin üretildiği yerler şehirlerdir.

Şehirlerin tarihini bölgesel özellikleriyle ilgili araştırma geleneğini Kazak bilim adamı J.K. Kasımbayev kendi araştırmalarında devam ettirdi. Araştırmacının fikrine göre şehirleri ilçelere ayırarak incelemek "göç süreçlerinin ve onların içerisinde oluşan ekonomik değişimlerin esas meselelerini ortaya çıkartmak için" daha iyi imkan sağlamaktadır (Kasımbayev, 1976: 43). Araştırmacı şehir nüfusunun hem hudut köylerle ve komşu devletlerle münasebetlerine önem vermiştir. J. Kasımbayev şehirlerde sanayinin doğuşu ve oluşum süreçlerini detaylı bir şekilde analiz etmiş, üretimi engelleyen faktörleri tanımlamıştır. Ancak araştırmada Doğu Kazakistan'daki şehirlerin sosyal ekonomik çehresini etkileyen önemli faktör olarak ticarete öncelik verilmiştir. Yukarıda adı geçen bilim adamlarının eserleri, şehirleri araştırmadaki coğrafik yaklaşımın olanaklarını gösterdiği için önem kazanmaktadır.

Kazakistan'daki tarihi şehircilik meseleleri D.İ. Dulatova (Dulatova, 1984: 272), N.E. Bekmahanova ve E.İ. Gerasimova'nın (Bekmahanova, Gerasimova, 1988: 25-49) bilimsel çalışmalarında yer almaktadır. Bu bilim adamları kendi çalışmalarında Kazakistan'ın tarihi şehirciliğinin meselelerini genelleştirmeyi ve sistemleştirmeyi denemişlerdir. Bunun yanı sıra Sovyetler dönemindeki şehirlerin gelişmesini kronolojik düzenle analiz etmişlerdir. Bu araştırmacılar Kazakistan'daki kentleşmeyi kapitalizmin genel süreçleriyle, onun esas göstergesi endüstrinin gelişmesi, sanayi ve kapitalin artmasıyla bağlı olarak ele almışlardır. Onlar Kazakistan'ın endüstrisinin oluşumuna ait iki özelliği belirtmişlerdir. Bu özelliklerin ilki, sanayi işyerlerinin çoğunluğunun eyaletlerdeki ilçelere yerleştirilmesidir. Bu mesele Kazakistan şehirlerinin büyük sanayi merkezleri olmadıklarını göstermiştir. Diğer bir özellik ise, sömürgeci Rusya'nın doğudaki kenar bölgesi olan Kazakistan'ın coğrafi ve siyasi durumuna ilgilidir. Otokrasi

Rusya'nın ekonomik, siyasi ve askeri faaliyetleri Kazakistan'da genellikle zirai işletme hammadelerinin işlenmesi için açılan küçük sanayinin yaygınlaşmasına sebep olmuştur.

Kazakistan şehirleri tarihinin bazı meseleleri Kazakistan tarihine ilgili çalışmalarda yer almaktadır. Örneğin, E.Bekmahanov, Kazakistan'ın Çarlık Rusya himayesine girmesinin sonuçlarını analiz eden çalışmalarında bölge ekonomisinin kalkınması ve şehirler nüfusunun artması hakkında bilgiler vermiş, bu bilgiler ve verilere ilgili de açıklama yapmıştır. Araştırmacı şehirdeki sanayinin kalkınmasını Akmola Eyaletine ilgili veriler üzerinde gözden geçirmiştir.

Şehirlerin ekonomik yaşamlarının genel özellikleri T.L. Fridman'ın (Fridman, 1974: 176) araştırmasında belirtilmiştir. Demiryolu merkezleri olan şehirlerin bölgeler ekonomisini geliştirmedeki rolü M.H. Asılbekov'un monografisinde ortaya konulmuştur (Asılbekova, 1973: 327). Devrimci hareketlerin ve sınıf mücadelesinin özellikleri ve nitelikleri B.S. Süleymenov (Süleymenov, 1977: 255) ile P.M. Pahmurnıy'ın (Pahmurnıy, 1976: 232) çalışmalarında incelenmiştir. Kazakistan şehirlerinde Sovyet iktidarının oluşturulması hakkında K.N. Nurpeyisov (Nurpeyisov, 1987: 238) araştırmıştır. Kazakistan şehirlerindeki sosyo-demografi süreçler ise M.N. Asılbekov ile A.B. Galiyev'in (Asılbekov, Galiyev, 1991: 192) kitabında incelenmiştir. N.Bekmahanova'nın eserlerinde Kazakistan şehirlerindeki çokuluslu nüfusun oluşturulması hakkında bilgiler verilmiştir (Bekmahanova, 1980: 280).

Kazakistan'ın tarihi şehirciliğinde popüler bilimsel ve bölgesel istikamet in yer aldığını söylemek gerekir. Bu tür çalışmalara ortak gelenekler de ortaya çıkmıştır. Bu istikamet çerçevesinde Kazakistan şehirlerinin tarihi ile ilgili önemli çalışmalar yapılmıştır. Kazakistan'ın aşağı yukarı tüm şehirlerinin tarihi bölge etnografisi uzmanlarının ilgisini çekmiş ve onların çalışmalarının konusu olmuştur. N.A. Alekseenko'nun Öskemen (Alekseenko, 1970: 235), A. Dubitski'nin Akmola (Dubitski, 1959: 127), K. Ahmetov, M. Kenjebayev ve M. Kireeva'nın (Ahmetov, Kencebaev, Kireev, 1969: 282) Kızılorda hakkındaki tematik araştırmaları adı geçen şehirlerle ilgili önemli belgeler ihtiva eder. Bunların dışında şehirlerin kuruluşunun yıl dönümüyle ilgili çok sayıda makale broşürler bulunmaktadır. Bölgesel çalışmalar genelde kulağa hoş gelen başlıklar taşır. Bilimsel popüler çalışmalarda çoğu zaman şehirlerin kültürel gelişmesi ile ilgili meseleler ilgi çeker. Bu tür çalışmaların özellikleri olarak şunları söyleyebiliriz, çok sayıda içeriğinde tarihi olayların katılımcıları ile

tanıklarının hatıraları ve belgesel veriler bulunmaktadır. Şehrin dış görünüşü tasvir edilir. Bölge etnografisi uzmanlarının çalışmaları, şehirdeki kurumların listesi, toplumsal hem devrimci hareketler, şehirdeki sanayi ile ticaret ve kültürel gelişmeler ile ilgili bilgiler içerir. Bu tip çalışmaların yazarları teorik meseleleri değerlendirmek gibi önemli hedef belirlememektedir, ilginç bilgileri tespit etmekle ve şehirlerin geçmişini tasvir etmekle yetinmektedirler. Şehirdeki olaylar söz konusu olduğu zaman bazı çalışmalarda bireylerin rolü aşırı derecede abartılır. Bölgesel çalışmalara ait ortak bir eksiklik, şehirlerin oluşması ve gelişmesini yerli şartlara bağlayıp bu şartları abartarak değerlendirmektir. Ancak bölgesel çalışmalar kaynak konusunda yeterli olmasa bile belgesel bilgiler açısından önem taşımaktadır.

Sonuç

Şehircilik meselelerini tarih yazımı açısından kısaca özetleyerek aşağıdaki sonuçları söyleyebiliriz. Hem Türkiye hem Kazakistan'daki tarihi şehircilik araştırma alanında şehirlerin tarihi farklı bakımlardan incelenmiştir. Tarihçilerin araştırmaları belgesel verilerle zengindir, kaynaklara dayanır ve verileri doğru değerlendirmeye yöneliktir. Kazakistan'da, Orta Çağdaki kentleşme meselelerini araştırma alanındaki son yirmi yıl içerisinde ortaya çıkan bilimsel çalışmalarda modern metodolojik kavramlara öncelik verilmiştir. Bu durum Kazakistanlı bilim adamlarının şehircilik alanındaki incelemelerde eskimiş yaklaşımlar ile metotları yenileme konusunda ortak noktalarda çalıştıklarının göstergesidir.

Bununla birlikte günümüzdeki Kazakistan şehirlerinin tarihi ile ilgili araştırmalarda şehirlerin gelişmesindeki sanayinin önemi abartılı derecede değerlendirilmiştir. Şehirlerin büyümesi ve gelişmesindeki nüfusun rolü, bilimsel araştırma, eğitim ve kültür gibi meselelere yeterince önem verilmemektedir.

Araştırmacılar şehrin kültürel hayatını önemsemeyen sosyo-ekonomik süreçleri ve meseleleri araştırmaya odaklanmamaktadırlar. Şehirler tarihindeki kentsel yönetim, mimari ortam, şehrin günlük hayatı, şehirlilerin ruhsal yaşamları gibi alanlar incelenmemiştir.

Ancak şehir hayatının bu cihetleri çoğu zaman şehirlerin gelişmesinin göstergesidir. Onlar ihmal edildiğinde şehir hakkındaki bilimsel fikirler yeterli değildir demektir. Araştırma konusuna böylece yaklaşmak şehircilik süreçlerinin farklı yönlerini tam olarak açıklayamamaktadır. Araştırmalardaki coğrafi ve sosyo-ekonomik

yaklaşımların öne çıkması şehrin kültürel hayatının araştırma konusu olarak incelenmesine engel olmuştur. Şehir ve şehirlilerin kültürel alanı sadece bölgesel çalışmalarda bilimsel kavram olarak bütünlük kazanmıştır.

Anadolu şehirlerinin tarihi ise tarihi şehircilik alanında çalışan bilim adamlarının eserlerinde analiz edilmiştir. Bu çalışmalarda bölgedeki kentleşme süreçlerinin düzeni, sebepleri ile şehirlerin ortaya çıkışının hususları belirtilmiştir. Bunun yanı sıra şehir nüfusunun sayısı, şehirlilerin sosyal ve ulusal kimliği, sosyo-ekonomik ve demografi durumuna ilgili meseleler verilmiştir.

Ancak nüfusun çoğunluğunun yaşam ortamı için büyük önem kazanan şehirlerin yeni dönemi tarihi kentleşme sahasında çalışan tarihçiler tarafından incelenmemiştir. Kazakistan'da Eski ve Orta Çağdaki Kazakistan şehirlerinin tarihini araştırmadaki metodolojik paradigmanın değiştirildiği fark edilmektedir. Ancak günümüzdeki şehirlerin tarihini araştırmada eski ideolojik ve metodolojik yaklaşımlar kullanılmaktadır.

Türkiye şehirlerinin tarihi ile ilgili tarih yazımı ise yapılan bilimsel araştırmaları teorik yorumlama şeklinde ayrı ayrı makalelerde sunulmuştur. Ancak bilimsel bir makalede Türkiye ve Kazakistan'daki tarihi şehircilik meselelerini açıklamak ve aydınlatmak mümkün değildir. Çünkü bu alandaki kronolojik tarihler yüz yıldan fazla zaman aşımını kapsamaktadır. Bu konuda tarihi şehircilik ile ilgili kaynakların sınıflandırılması ve onların bilimsel araştırmalarda işlenmesinin çok önemli olduğu unutulmamalıdır. Bununla birlikte Türkiye ve Kazakistan'daki tarih bilimi için, tarihi şehircilik meselelerini araştırmada çağdaş metodoloji konseptlere dayanılması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

Ergin, O. (1936), *Türkiyede şehirciliğin tarihi inkişafı*. İstanbul, 1936.

Özcan, K. (2010), "*Erken dönem Anadolu-Türk kenti Anadolu Selçuklu kenti ve Mekansal öğeleri*", *Bilig*. Güz 2010. Sayı 55., p. 193-220.

- (2006), "Anadolu-Türk Kent Tarihinden Bir Kesit: Selçuklu Döneminde Anadolu-Türk Kent Model(ler)I", *Bilig*. Yaz 2006. Sayı 2. p. 21-61.
- (2005), "Orta Asya Türk Kent Modelleri Üzerine Bir Tipoloji Denemesi (VIII. yüzyıldan XIII. yüzyıla kadar)", *Gazi Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Sayı 2, 2005, p. 251-265.

İnalçık, H. (1947), "İstanbul Bir İslam Şehri.; Bursa Şer'iyeye Sicillerinde Fatih Sultan Mehmed'in Fermanları". **Bellekten**, 1947, sy. 11, s. 693-708.

- (1960), "Bursa XV. Asır Sanayi ve Ticaret Tarihine Dair Vesikalar I." **Bellekten**, 1960, sy.24, s. 45-101.
- , Bülent Ari (2005), "Türk-İslam-Osmanlı Şehirciliği ve Halil İnalçık'ın çalışmaları". **Türk Araştırmaları Literatür Dergisi**. Cilt 3. Sayı 6, 2005, p. 27-56.

Suraya Faroqhi (2000), Osmanlı'da kentler ve kentliler. İstanbul, 2000.

Mehmet Öz (2006), "Osmanlı klasik döneminde Anadolu kentleri", **Türk Araştırmaları Literatür Dergisi**. Cilt 3. Sayı 6, 2005 p. 57-88.

Kuban, D. (1968), "Anadolu-Türk Şehri Tarihi Gelişmesi, Sosyal ve Fiziki Özellikleri Üzerinde Bazı Gelişmeler", **Vakıflar Dergisi**, Sayı 7, 1968, p.54-55.

Margulan, A. H (1950), *İz İstorii Gorodov i Stroytel'nogo İskusstva Drevnego Kazahstana*, Alma-Ata, 1950.

Tolstov S.P. (1948), *Drevnii Horezm*, Moskva, MGU, 1948.

Akişev K.A., Baypakov K.M., Erzakoviç L.B. (1987), *Otrar v XII-XV vv.*, Alma-Ata, Nauka, 1987.

Baypakov K.M. (1986), *Srednevekovay gorodskay kultura İucnogo Kazahstan i Semireçia: VI- naç. XIII vv.* Alma-Ata, 1986.

- (1968), "O lokalizatsii gorodov severo-vostoçnogo Semireçia", **BAN KazSSR**. 1968. №7. p. 21-25.
- (1998), *Srednevekovie goroda Kazahstana na Velikom celkovom puti*. Almatı, 1998. 216 p.

Kömekov B.E. (1972), *Gosudarstvo kimakov po arabskim istoçnikam*. Alma-Ata, 1972.

- (2004), "Stepnaia i gorodskaa kultura kimekov", **Ubanizatsiia i nomadizm v Tsentralnoi Azii: istoriia i problemi**. Almatı: Daik-Press, 2004. p. 102-107

Smagulov E.G. (1998), *Oçerki po istorii i arheologii srednevekovogo Turkestana*. Almatı, 1998.

Kamoliddin Ş.S. (2004), "O gradostroitelnoi kulture u drevnih türkuv", **Ubanizatsiia i nomadizm v Tsentralnoi Azii: istoriia i problemi**. Almatı: Daik-Press, 2004. p. 354-373.

Hazanov A.M. (2004), "Koçevniki i goroda v Evraziiskom stepnom regione i sosednih stranah", **Ubanizatsiia i nomadizm v Tsentralnoi Azii: istoriia i problemi**. Almatı: Daik-Press, 2004. p. 318-330.

Legran J. (2004), "Koçevie formı gorodov v stepnih koçevih imperiiah", **Ubanizatsiia i nomadizm v Tsentralnoi Azii: istoriia i problemi**. Almatı: Daik-Press, 2004. p. 331-336.

Kasımbayev J.K. (1976), "Razvitie Priirtışskih krepostei kak torgovih tsentrov v XVIII veke", **İzvestie AN KazSSR**. 1976. №6. p. 43-57.

Dulatova D.İ. (1984), *İstoriia grafia dorevalütsionnogo Kazahstana (1861-1917)*. Alma-Ata, 1984.

- Bekmahanova N.E., Gerasimova E.İ. (1988), "Problemi političeskoj i sotsialno-ekonomičeskoj istorii Kazahstana XVIII-XIX vv. (70-80-e godi)", **Voprosi istoriografii i istočnikovedeniia Kazahstana: (dorevalütsionni priod)**. Alma-Ata, 1988. p. 25-49.
- Fridman T.L. (1974), Banki i krediti v dorevalütsionnom Kazahstane. Alma-Ata, 1974.
- Asılbekova M.H. (1973), Formirovanie i rasvitie kadrov celeznodorocnikov Kazahstana (1917 – 1970 rr.). Alma-Ata, 1973.
- Süleymenov B.S. (1977), Revolütsionnoe dvicenie v Kazahstane v 1905-1907 gg. Alma-Ata, 1977.
- Pahmurnıy P.M. (1976), Bolsheviki Kazahstana v revolütsii 1905-1907 gg. Alma-Ata, 1976.
- Nurpeyisov K.N. (1987), Stanovlenie Sovetov v Kazahstane. Alma-Ata, 1987.
- Asılbekov M.N., Galiyev A.B. (1991), Sotsialno-demografičeskie protsessi v Kazahstane (1917 – 1980 gg.). Almatı, 1991.
- Bekmahanova N.E. (1980), Formirovanie mbogonatsionalnogo naselenie Kazahstana i Severnoi Kirgizii. posledniia četvert XVIII – 60-e gg. XIX vv. Moskva, 1980.
- Alekseenko N.A. (1970), Öskemen. Alma-Ata, 1970.
- Dubitski A. (1959), Akmola – gorod slavnii. Akmolinsk, 1959.
- Ahmetov A., Kencebaev M., Kireev M. (1969), Gorod na Sır-Darie. Alma-Ata, 1969.